

ORTADOĞU'DAKİ ÇATIŞMALARA DEVLETLERİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN ETKİLERİ¹

Yıldırım DENİZ²

Öz

Ortadoğıu tarihin her döneminde çeşitli çatışmalara sahne olmuş bir bölgedir. Bu çatışmaların yaşanmasında dini, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerin yanı sıra, bölgedeki ve bölge dışındaki bir kısım devletlerin ve devlet dışı aktörlerin de etkileri olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin sonlanmasından sonra, bölge üzerinde yoğun bir şekilde hakimiyet mücadelesi yaşanmıştır. Bu mücadele sırasında özellikle bölgedeki etnik, dini ve mezhepsel farklılıklar birer çatışma unsuru olarak kullanılmış, bu yüzden de bölgedeki şiddet, terör ve çatışmalar günümüzde de azalmak bir yana, artarak devam etmektedir.

Bu çatışmaları körükleyen bölge dışı aktörler olarak ABD ve Rusya gibi bölgede çıkarı bulunan bazı devletler karşımıza çıkmaktadır. Bölge içinden ise Selefiliğın katı bir yorumu olan Vahhabiliğı benimsemiş Suudi Arabistan, Şia mezhebini resmi ideoloji olarak benimsemiş İran, bölgede tutunmaya ve topraklarını genişletmeye çalışan İsrail karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu sayılan bölge içi ve bölge dışı devletlerin doğrudan veya dolaylı destekleri ile faaliyetlerini yürüten bir kısım devlet dışı aktörler, bölgede yaşanan çatışmaların başta gelen amilleridir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, İran, İsrail, Vahhabilik, Şiilik, Mezhep Çatışmaları.

1 Makale geliş tarihi: 17 Kasım 2015 Makale kabul tarihi: 14 Ocak 2016

2 TESAM Dış Politika Uzmanı, e-mail: y.deniz@yandex.com

The Effects of Governments and Non-Government Actors to Conflicts in the Middle East

Abstract

Middle East is a state that has witnessed various conflicts in every period of the history. Among these conflicts, there are effects of some governments and non-government actors in the area and off-side the area along with religious, political, economic social reasons.

After the Ottoman Empire's rulership was terminated in the district, rulership conflicts have been intensively experienced in the area. During these conflicts especially ethnic, religious and denominational differences have been used as an elements of conflict, for this reason today violence, terror and velitations in the area apart from decreasing, are increasingly continuing.

Fueling these conflicts as a non-state actors, some governments like the USA and Russia with interests in the region emerges. In the region, as for that, Saudi Arabia which adopts Wahhabism that is a strict interpretation of Salafism, Iran which adopts the Shi'a sect as a formal ideology, Israel which tries to hold on their lands and to expand their territory, had emerged. Also some non-government actors, which operating with the direct or indirect support of intraregional and exterritorial states listed before, are leading reasons of conflicts happened in the area.

Keywords: Saudi Arabia, Iran, Israel, Wahhabism, The Shi'a, Sectarian Conflict.

Giriş³

Günümüzde dünya üzerindeki çatışma bölgelerine bakıldığında ilk dikkati çeken yer olan Ortadoğu, aslında tarihsel olarak da sürekli bir çatışma alanı olmuş bir coğrafyadır. Mısır - Hitit mücadelesi ile başlayan bu mücadele tarihi, Perslilerin akınları, İskender'in seferleri, Roma'nın bölgeye hâkim olması, Bizans - Sasani mücadeleleri, bölgede İslam'ın doğumundan sonra yaşanan hâkimiyet mücadeleleri, Türklerin Asya steplerinden bölgeye göçü, Moğolların akınları, Avrupalıların İslam medeniyetine doğru düzenledikleri Haçlı Seferleri, bölgede Osmanlı hâkimiyeti, Sanayi Devrimi sonrası Avrupalı devletlerin bölgeye hâkim olmaları ve I. ve II. Dünya Savaşları ile günümüze kadar devam etmiştir.

20. yüzyılın başlarında bölgenin Osmanlı Devleti'nden kopup Avrupalı devletlerin hâkimiyetine geçmesinden sonra bölgede etnik, dini, mezhepsel farklılıklar gibi çatışma nedeni olabilecek diğer birçok unsurun adeta kasıtlı bir şekilde göz ardı edilmesi suretiyle çok dengesiz yapay haritaların çizilmesi, günümüzde bölgede yaşanan karışıklıkların da temelini atan önemli bir nedendir. Sözelimi Lübnan, Suriye ve Irak devletlerinin nüfus yapılarına bakıldığında hem dini, hem mezhepsel farklılıklar, hem de etnik farklılıkların bu ülkelerdeki sürekli istikrarsızlığın en temel nedeni olduğu görülecektir.

Sanayi Devrimi sonrasında önemi Avrupalılar tarafından anlaşılan, ama özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında iyiden iyiye değerlenen Ortadoğu, Soğuk Savaş döneminde Doğu - Batı bloklarının en önemli mücadele alanlarından birisi olmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001'den sonra ABD'nin bölgeye direk müdahale etmesi, zaten istikrarsız olan bölgenin daha da büyük karmaşa içerisine girmesine neden olmuştur. Özellikle de ABD'nin Başkan Obama döneminde bölgeden askerlerini çekmesi sonrasında Irak'ta yeni kurulan yönetimin, Saddam Hüseyin sonrası dönemdeki boşluğu dolduramaması, bölgeyi yeniden büyük bir kaosa sürüklemiştir.

Son yıllarda yaşanan silahlanma yarışı da bölgenin ne denli büyük bir çatışma alanı olduğunun bir başka göstergesidir. SIPRI'nin 2014 yılına dair raporuna göre Ortadoğu ülkelerinin toplam silahlanma harcamaları bir önceki yıla göre %5,2 artarak 196 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (SIPRI, 2015a, s. 14). Dünyada bir yılda yapılan askeri

3 Bu çalışma 21-22 Ekim 2015'de Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından organize edilen, VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

harcamaların %11'lik bir kısmını, dünya nüfusunun %5'inin yaşadığı Orta Doğu yapmaktadır. Bu da kişi başı ortalama 500 dolar civarı yıllık askeri harcama demektir ki, dünya genelindeki ortalama bunun yarısı kadar olup 250 dolar civarındadır. Bölgede en dikkat çekici harcama ise Suudi Arabistan'ın yapmış olduğu 80,8 milyar dolarlık askeri harcamadır. Bölgede Suudi Arabistan'ın yanı sıra BAE 22,8; İsrail 15,9; Umman 9,6 ve Irak 9,5 milyar dolarlık harcamaları ile dikkat çekmektedir (SIPRI, 2015b, s. 2).

Bölgeye dikkatle bakıldığında yaşanan çatışma ve sorunların arkasında bölge içi ve bölge dışı bazı aktörlerin olduğu görülmektedir. Özellikle bölgede etkili güç konumunda olan Suudi Arabistan, İran ve İsrail'in politikalarının, bu çatışma ve savaşların yaşanmasında doğrudan rolleri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Selefi-Vahhabi çizgideki Suudi Arabistan, Şii çizgideki İran ve Siyonist politikalar güttüğünü her fırsatta ifade eden İsrail'in izlediği politikalar, bölgedeki istikrarsızlığın ve yaşanan çatışmaların en büyük bölgesel nedenidir. Bölgede yaşanan çatışmalarda devlet dışı aktörler olarak dikkat çeken DAEŞ, Hizbullah, Hamas gibi örgütlere bakıldığında ise bunların da arkasında yine yukarıda sayılan devletlerin olduğu iddia edilmektedir.

Ortadoğu'nun kaderi, bölgedeki zengin enerji kaynakları nedeniyle, küresel güçler tarafından bölgede bulunan ülkelerin eline bırakılmamıştır. Zira bölgeyi kontrol eden güç zengin enerji kaynaklarına hâkim olacak ve bu sayede de küresel bir güç olabilecektir. 20. Yüzyılın başlarında İngiltere, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise ABD bölgeyi kontrol eden güç olmuştur. Günümüzde ABD, Ortadoğu coğrafyasını kontrol edebilmek, bölgedeki en önemli stratejik ortağı İsrail'in güvenliğini sağlayabilmek adına bölgeye çeşitli yollarla müdahalelerde bulunmaktadır. ABD'nin bölgeye müdahil olması ise, bölgeye demokrasi ve barış getirmek bir yana, bölgede yaşanan çatışmaları daha da artırmaktadır.

Bölgede ABD'nin karşısında ise, Soğuk Savaş yıllarındaki Sovyetler Birliği'nin varisi denebilecek olan Rusya yer almaktadır. İran ve Suriye ile çok yakın ilişkileri olan Rusya, bu ülkeler vasıtasıyla Orta Doğu üzerinde var olmaya çalışmaktadır. Ayrıca ABD ile ilişkileri kötü olan ülkelere de kucak açmak suretiyle bölgede etki alanını genişletmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma, Ortadoğu'da yaşanan çatışmaları aktörler temelinde ele alma amacıyla kaleme alınmıştır. Devletler ve devlet dışı unsurlardan oluşan bu aktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri, Ortadoğu'daki anlaşmazlık ve

çatışmaların temel gerekçesi olmakla birlikte, bu ilişkilere yön veren temel unsurlar da bu aktörlerin sahip olduğu çeşitli iç dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımları çerçevesinde bölgede yaşananları izah etmek, konuya çok yüzeysel bir yaklaşım göstermek demektir. Zira Ortadoğu'da özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında yaşanan uluslararası ilişkileri anlamlandırmada meseleyi salt 'güç' veya 'refah' gibi unsurlarla izah etmek mümkün değildir. Bu çalışmada, bölgede yaşananları anlamlandırabilme adına uluslararası ilişkiler alanındaki her türlü olayın temelinde 'güç' faktörünün yerine 'fikirler, normlar, kültürel değerler ve kimlikler'i kullanma eğiliminde olan Sosyal İnşacı kuramın yaklaşımları esas alınarak bölgedeki devlet dışı aktörler ve bu aktörleri yönlendiren bazı iç dinamikler ele alınacaktır.

Bölgesel Aktörler

Ortadoğu'da son dönemde yaşanan anlaşmazlık ve çatışmalar dikkatle incelendiği zaman, yaşanan olaylara bölge dışı güçlerin katkıları olduğu gibi, bunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan esas faktörlerin, bölgenin iç dinamikleri sayesinde ortaya çıktığı görülecektir. Zira Ortadoğu kendi içinde etnik, dini, mezhepsel, kültürel birçok farklı unsuru barındıran ve bunun neticesinde kendi içinde çatışma yaşama potansiyeli yüksek bir coğrafyadır. Çalışmanın bu bölümünde bölge içinde etkili olan devlet ve devlet dışı aktörler ele alınacaktır. Bu aktörlerin izledikleri politikaları etkileyen ideolojik faktörler ve birbirleriyle olan ilişkilerinin iyi analiz edilmesi, bölgede yaşananların daha iyi anlaşılabilmesini sağlayacaktır.

Suudi Arabistan

Suudi Arabistan devletinin kurucuları olan 'Suud' ailesi, 1700'lerin başından bu yana Necid bölgesinde yönetici aile pozisyonundadır. 1744'te Vahhabiliğin fikir babası olan Muhammed bin Abdülvahhab ve Muhammed bin Suud'un yaptığı anlaşma ile devletin temelleri atılmıştır (Bodur, 2003, ss. 7-20). Suudiler 1802-1818 arasında Osmanlı'ya isyan etmişler ve bölgede birçok şehri ele geçirip katliamlar yapmışlardır. 1818'de Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı bastırmış ve liderleri Abdullah bin Suud ile çocukları İstanbul'da idam edilmişlerdir (Bozkurt, 2015, s. 128). 1870'lerden itibaren İngilizlerin desteğini arkalarına alan Suudiler, Osmanlı'nın dağılma döneminde etki alanlarını Arap yarımadasının geneline yaymış ve 1932'de Suudi Arabistan Krallığı'nı kurmuşlardır.

Nüfusu 30 milyona ulaştığı tahmin edilen (<http://www.tradingeconomics.com/saudi-arabia/population>) Suudi Arabistan'ın nüfusunun 1/3'ü göçmenlerden oluşurken, yerli nüfusun %10-15'i Şiilerden (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>) oluşmaktadır. İslam dininin çok katı bir yorumu olan ve günümüzde Selefilik ile birlikte anılan Vahhabiliği benimsemiş olan Suudi Arabistan devleti, kurulduğu günden bu yana özellikle bölgedeki Şiilere karşı çok katı bir politika izlemiştir. Osmanlı'ya karşı isyan bayrağını çektiğinde, bölgede ilk olarak Şiilerin üzerine yürüyen ve 1802 yılında Kербela törenlerine katılan binlerce Şii'yi kılıçtan geçiren (Bozkurt, 2015, s. 127) Suudiler, bugün hala bölgede kendisine rakip ve düşman olarak Şiileri görmektedir.

Suudi Arabistan'ın en temel dış politika ilkesi ülke rejiminin güvenliği olmakla birlikte (Metz, 1992), genel olarak dış politikası birbiri içine geçmiş üç düzlemde kendisini göstermektedir. İlk olarak uluslararası düzlemde ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden birisi olarak petrole dayalı ekonomisi ile dünya enerji sektörünün belki de en önemli üyesidir (Gause, 2011, ss. 22-24). İkinci olarak Ortadoğu bölgesinde statükocu bir rol oynayan, kendisinden bağımsız herhangi bir girişime karşı duran Suudiler, yukarıda da ifade edildiği gibi Şii karşıtı politikalarla hareket etmektedir. Üçüncü olarak ise daha dar bir bölge olarak Arap yarımadasında tam bir hegemon gibi davrandığı görülmektedir (Efegil, 2013b, ss. 106-107).

Yemen'de son dönemde yaşanan iç savaş, bu üçüncü düzlemdeki politikaların bir sonucudur. Zira Yemen, Suudi Arabistan'ın -deyim yerindeyse- arka bahçesidir. Bu ülkede nüfusun yaklaşık %35'ini oluşturan Şii nüfusun yönetimi ele geçirmesi demek Suudi Arabistan topraklarında yaşayan ve nüfusun yaklaşık %15'ini oluşturan Şiileri (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>) de harekete geçirebilecek bir faktördür. Ayrıca Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açılan kapısı olan Bab'ül Mendep boğazının da Şiilerin eline geçmesi tehlikesini Suudi Arabistan'ın yanı sıra, körfezdeki petrol üreticisi ülkeler ve Batılı ülkeler göze alamamaktadır.

Suudi Arabistan'ın son dönemdeki dış politikasını şekillendiren en önemli unsurlardan birisi de hiç kuşkusuz Selefî-Vahhabi ideolojidir. Suudi Arabistan her ne kadar küresel düzlemde müttefiki ABD'nin kontrolü dışındahareketetmese de, özellikle 2000'li yıllardan itibaren Balkanlar'dan Kafkaslar'a, oradan da Orta Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada etkili

olmaya çalışmaktadır. Sözelimi hâlihazırda Bulgaristan'daki camilerin üçte biri Selefi-Vahhabi imamların kontrolünde bulunuyor ve Uluslararası Kriz Grubu'nun verdiği bilgilere göre Selefi-Vahhabi imamlar Kosova'da 500 kişinin katılabileceği büyüklükte özel vaazlar verebiliyor (Büyük, 2015).

Suudi Arabistan'ın dış politikasında, Selefi-Vahhabi düşüncenin bir neticesi olarak Şiiliğin düşman olarak tanımlanması ve buna göre bir dış politika izlenmesi söz konusudur. Mesela Yemen'deki iç savaş bunun önemli bir örneğidir. Veya Arap Baharı sırasında nüfusunun %70'i Şii olan Bahreyn'de meydana gelen olaylar karşısında Suudi Arabistan'ın askerlerini göndererek başlamakta olan isyanı bastırması bir başka örnektir (<http://www.hurriyet.com.tr/suudi-arabistan-ordusu-bahreyne-girdi-17267951>). Yine Suriye'de son yıllarda yaşanan iç savaşta İran'ın desteklediği Esed'in karşısında savaşan grupları destekleyen politikalar izlenmesinin arkasında da Vahhabi-Şii çekişmesi yatmaktadır.

Suudi Arabistan ile ilgili önemli bir nokta da, son yıllarda bütçesinden silahlanmaya ayırdığı payın dikkat çekici bir şekilde artmasıdır. Uluslararası Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü - SIPRI'nin (Stockholm International Peace Research Institute) 2014 yılı verilerine göre hazırladığı rapora göre Suudi Arabistan bu yılda 80,8 milyar dolarlık askeri harcama yapmıştır (SIPRI, 2015b, s. 2). Bu rakam, ABD, Çin ve Rusya'nın ardında Suudileri listenin dördüncü sırasına taşımıştır.

Silahlanma ile ilgili olarak bir başka çarpıcı veri de şudur ki, IMF'in silahlanmayla ilgili verilerine göre 1997'den 2014'e kadar olan dönemde Suudi Arabistan'ın askeri harcamaları %445 artarken, İran'ın askeri harcamaları da %442 oranında artmıştır (IMF, 2014). Bu oranlar adeta bölgede karşılıklı bir hazırlığın da göstergesidir.

İran

Ortadoğu'daki en eski medeniyet merkezlerinden birisi olan İran, son yüzyıl hariç tarihin hemen her döneminde bölgedeki önemli aktörlerden birisi olmuştur. İran, 20. yüzyıl boyunca önce İngiliz-Rus ekseninde, ardından II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD ekseninde yer almış ve son olarak 1979 İslam Devrimi ile yeniden bağımsız bir konuma gelerek ABD'nin kurmuş olduğu düzenin karşısındaki en önemli tehdit haline gelmiştir.

İran'ın izlediği dış politika incelendiğinde, öncelikle dikkat çeken şey

tarihsel süreç içerisinde son yüzyılda yaşanan savaşlar, işgaller ve darbelerin etkileridir. I. ve II. Dünya Savaşlarında İngiliz ve Ruslar'ın İran'ı işgali, 1979 öncesi dönemde yaşanan darbeler, 1979 devrimi, 1980-1989 arasında süren İran-İrak Savaşı ve 1990 sonrasında ABD'nin Ortadoğu'ya girmesi gibi olaylar, İran dış politikalarının adeta bilinçaltına tesir etmiş olaylardır (Doster, 2012, s. 45).

İran dış politikasında son dönemdeki en önemli kırılma noktası 1979 İslam Devrimi'dir. Bu tarihe kadar ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden birisi olan İran, devrim sonrası ABD tarafından "terörü destekleyen ülkeler" listesine de alınarak düşman haline getirilmiştir. Harita üzerinden bakıldığında etrafı doğu, batı ve güney istikametinden ABD üsleri tarafından çevrelenerek kuşatılan İran, ironik bir biçimde ABD tarafından bölgedeki en önemli tehdit olarak lanse edilmektedir.

1979 Devriminden bir yıl sonra Irak ile başlayan ve dokuz yıl süren savaş, hızlı nüfus artışı karşısında azalan petrol gelirleri, dış politikasını üzerine inşa ettiği "Batı karşıtlığı" sebebiyle yaşanan uluslararası arenadan dışlanmışlık durumu, İran ekonomisinin hızla daralmasına neden olmuştur (Philips, 1995, s. 147). İran'ın yukarıda da ifade edilen tarihsel hafızasının ve yaşadığı ekonomik daralmanın dış politika alanına en önemli yansımaları, ülkenin dışa bağımlılığını en aza indirerek her alanda kendi kendine yetecek hale gelme amacıdır. Sanayi üretimi zayıf olan İran'da ekonomi petrol ve doğal gaz ihracına dayanmaktadır. Ekonomik olarak kendi kendine yetme hedefi, özellikle devrim sonrası Batının uyguladığı ambargo ve tehdit söylemlerinin de etkisiyle askeri alana kaymış ve bu alanda ülke son dönemde birçok silahını kendisi üretir bir duruma gelmiştir. Son dönemdeki nükleer çalışmaları da bu minvalde değerlendirmek gerekir. Zira ABD'nin ve onun bölgedeki en önemli stratejik ortağı İsrail'in bölgedeki en önemli tehdit olarak saydığı İran da kendi açısından -nükleer silahları olan- ABD ve İsrail'i bir tehdit olarak görmektedir.

İran dış politikasında, son dönemde belki de en önemli unsur olarak Şii inancın etkili olduğu görülmektedir. Nüfusun İran'da %90, Azerbaycan'da %75, Irak'ta %60, Bahreyn'de %70, Yemen'de %35, Lübnan'da %30, Kuveyt'te %25, Suriye'de %10'luk kesiminin Şii olduğu (https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/wfbExt/region_mde.html) göz önüne alındığında, İran'ın bölgesel olarak Şiilik üzerinden dış politikalarını yürütmesi çok doğal bir sonuçtur.

Ancak İran tüm dış politikasını Şiilik üzerine kurmaz. Tarihi köklü bir medeniyetin günümüzdeki bakiyesi olarak nitelenebilecek İran, dış politikada geçmişte olduğu gibi günümüzde de yeri geldiğinde pragmatik politikalar izlemekten kaçınmamaktadır. Sözelimi nüfusu Müslüman olan, hatta %75'i de Şii olan Azerbaycan ile Hristiyan Ermenistan arasındaki çatışmada, Ermenileri desteklemiştir.

Dış politikada İran'ın kullandığı araçlardan birisi de, ABD ve İsrail karşıtlığıdır. Bu söylem sayesinde İran, Şii olmasına, etnik olarak da Fars olmasına rağmen, bölgedeki birçok Arap ülkede halk nezdinde sempati ile karşılanmayı başarmıştır.

İran'ın bölgedeki en önemli tehdit algısı ABD destekli İsrail ve Suudi Arabistan'dır. Türkiye de İran'ın bölgede rakibi olsa da, ikili ilişkiler düşmanca değildir. İsrail ve Suudi Arabistan ile gergin ilişkiler, bölgeyi adeta bir satranç tahtasına çevirmiştir. Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, Bahreyn, Yemen toprakları, bu üç ülkenin mücadele alanı olmuştur. Sayılan bu ülkelerin ortak özelliği, Şii ve Sünni nüfusun bu ülkelerde birlikte yaşıyor olmasıdır.

İran'ın bölgedeki müttefikleri ise Suriye'de Esed yönetimi ve Irak'taki Şii yönetimdir. İran, esas düşman olarak gördüğü ABD karşısında Rusya ve Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) de desteğini arkasına almıştır. Bölgede son yıllarda yaşanan çatışmalar neticesinde Irak ve Suriye'nin haritalarının değişmemesi için çaba sarf eden İran'ın esas çekincesi, bu ülkelerden sonra sıranın kendisine gelmesi ihtimalidir. Bu yüzden özellikle Suriye'deki iç savaşta Esed yönetimine doğrudan destek de veren İran, sıranın kendisine gelmemesi için adeta çırpınmaktadır. Bundan dolayı da bölge ülkelerindeki Şii nüfus üzerinden "Şii Hilali" kartını kullanmaktan çekinmemektedir. Bahreyn'de, Yemen'de son dönemde yaşananlar bunun bir göstergesidir.

İran'ın dış politikasında, bölgede kendisine rakip ve tehdit olarak gördüğü ülkelere karşı devlet dışı aktörleri de destekleme politikası da önemli bir yer tutar. Bir dönem Türkiye'nin karşısında PKK terör örgütünü destekleyen (Balci, 2012, s. 1) İran, İsrail karşısında Lübnan'da konuşlanan Hizbullah'ı, Yemen'de yönetim karşıtı Husileri desteklemekten geri kalmamaktadır. İran'ın bu pragmatik yaklaşımı, zaten birçok yeri çatışma alanı olan Ortadoğu topraklarında, daha da büyük çatışmalara zemin hazırlamaktadır.

İsrail

Ortadoğu'daki çatışma ortamını körükleyen ülkelerden birisi de İsrail'dir. İsrail kurulduğu 1948'den bu yana bölgede kendisine güvenli bir coğrafya oluşturma çabasında olduğu için, bugüne kadar bölgede birçok defa çatışma ve savaş yaşamıştır. Kurulduğu yıllarda bölgede hiçbir ülke ile diplomatik ilişkisi olmayan ve tüm Arap komşuları tarafından düşman olarak kodlanan İsrail, zaman içerisinde bölgede kendisine bir yaşam alanı oluşturmuştur. Hatta günümüzde tehdit olarak artık bölgedeki devletleri değil, devlet dışı aktörleri (Hamis, Hizbullah gibi...) algılar bir pozisyona gelmiştir.

İsrail'in dış politikalarında en önemli belirleyici unsur güvenlik endişesidir. Nüfusu az olmasına karşın, bölgede önemli bir askeri güç olmasının arkasında da bu güvenlik endişesi yatmaktadır. Bu konuda ABD, stratejik ortağı olan İsrail'e her yıl milyarlarca dolarlık askeri yardım yapmaktadır ve bu sayede İsrail'in son derece modern bir ordusu bulunmaktadır. Yine güvenlik endişelerinin bir tezahürü olarak sayısı az da olsa İsrail'in nükleer silahlara sahip olduğunu belirtmekte fayda var.

İsrail'in dış politikasında, aynı İran ve Suudi Arabistan'da olduğu gibi, din önemli bir belirleyici unsurdur. Şii İran, Selefi-Vahhabi Suudi Arabistan'ın yanında İsrail'de Musevilik dininin radikal bir yorumu olan Siyonizm devlet politikalarında etkili bir unsurdur. Siyonizm, İsrail'in kimliğinin doğal bir parçasıdır ve bilindiği üzere, tarihsel olarak belli bir toprak parçasını, Yahudilerin vaat edilmiş toprakları olarak kabul etmektedir (Efegil, 2013a, s. 57). Dünyanın birçok farklı coğrafyasında yaşayan Yahudilerin 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu vaat edilmiş topraklara toplanması ve sonra zaman içerisinde burada kendi devletlerini kurmaları, hem burada yaşayan Filistin halkı açısından, hem de nüfuslarının büyük bir çoğunluğu Müslüman olan komşu ülkeler için kabul edilebilir bir durum olmamıştır. İsrail'in kuruluşu ve bölgede önce tutunma, ardında da kendisine güvenli bir harita oluşturma çabaları, bölgede bugüne kadar birçok savaşa neden olduğu gibi, hiç kuşkusuz bundan sonra da birçok çatışma ve hatta savaşa neden olacak gibi görünmektedir.

1948'den bu yana Arap devletlerinin oluşturduğu bir koalisyona karşı savaş içerisinde olan İsrail'in, 1956 yılında Süveyş Savaşı, 1967'de Altı Gün Savaşı, 1969-70 yıllarında Yıpratma Savaşı, 1973 Yom Kippur Savaşı ile 1978 ve 1982 Lübnan işgallerinin sonrasında tehdit algısında devletlerden ziyade devlet-dışı aktörler ön plana çıkmış ve Lübnan'da

Hizbullah ve Filistin'de Hamas ve İslami Cihad gibi yapılanmalar İsrail'in güvenlik dünyasını şekillendiren unsurlar olmuşlardır (Çiçekçi, 2015, s. 15).

İsrail'in, güvenliğine tehdit olarak kabul ettiği devletler, ya ikili ilişkilerin bir şekilde tesis edilmesiyle (Camp David sonrası Mısır ile kurulduğu gibi), ya da bu devletlerin yaşadıkları iç karışıklıklar neticesinde İsrail için tehdit olmaktan çıkması gibi yollarla (Irak ve Suriye gibi) bertaraf edilmiş ve tehdit olmaktan çıkarılmışlardır. Bölgede son yıllarda Irak ve Suriye topraklarında yaşanan iç savaşın belki de en kârlı tarafı, İsrail'dir. Zira bu ülkeler, iç savaş öncesinde İsrail için önemli bir tehdit olma potansiyeline sahip iken, artık kendi toprak bütünlüklerini dahi sağlayamaz bir duruma gelerek bölünmenin eşğine gelmişlerdir.

İsrail'in dış politikası iki düzlemde, yani küresel ve bölgesel düzlemde ele alınabilir. Küresel düzlemde İsrail'in ABD ile stratejik ortaklığı ve uluslararası tanınma gayreti dikkat çekerken; bölgesel düzlemde öncelikle güvenlik konusu ve bunun ardından da bölgedeki diğer ülkeler tarafından tanınmak, onlarla ekonomik işbirliği içerisine girmek ve bu sayede de oluşacak bir karşılıklı bağımlılık (Efegil, 2013b, ss. 53-61) ile bölgede daha rahat tutunma gayretleri dikkat çekmektedir.

II. Dünya Savaşından bu yana, Ortadoğu coğrafyasında sürekli büyüyen ve yaşanan hemen her olaydan ve sıcak çatışmadan kârlı çıkan taraf, hep İsrail olmuştur. Geçmişte İsrail'e tehdit unsuru olan devletler ise teker teker ekarte edilmiş, bu açıdan bölgedeki İran gibi diğer güçlü devletler doğal olarak sıranın kendilerine de geleceğini düşünerek buna göre hazırlık yapmaya başlamışlardır. İran'ın nükleer silah edinme gayretini bu açıdan değerlendirmek gerekir.

İŞİD/DAEŞ

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Irak'ta devletin tasfiye edilmesi ile çok ciddi bir otorite boşluğu yaşanmış ve bundan sonra istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Aynı şekilde Suriye'de de son yıllarda yaşanan iç savaş neticesinde bölgede oluşan otorite boşluğu ve savaş ortamı, radikal düşünceye sahip gruplara hareket meydanı doğurmuştur (Pirinçi, Orhan ve Duman, 2014, s. 7). İşte Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD/DAEŞ) olarak da isimlendirilen örgüt bu ortamın bir meyvesidir.⁴

4 Örgütün adlandırılması konusunda değişik kullanımlar mevcuttur. "Islamic State in Iraq and Levant" kısaltması olan "ISIL"; "Islamic State in Iraq and Syria" kısaltması olan "ISIS"; "İslam Devleti (Islamic State)" kısaltması olan "İD"; "Irak-Şam İslam Devleti"

Kökene Irak el-Kaidesi'ne dayanan örgüt, ilk olarak 1999 yılında Ebu Musab el Zerkavi tarafından Afganistan'da, Tevhid ve Cihad Örgütü adıyla kurulmuş (Clarion Project, 2014) daha sonra ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında Irak'a geçerek burada koalisyon güçlerine karşı mücadeleye girişmiştir. Özellikle Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve sonrasında Irak ordusunun tasfiyesinden sonra, daha önce Saddam için savaşan birçok askerin işsiz kalması, DAEŞ'in askeri gücünü biranda artıran önemli bir faktör olmuştur.⁵

Genel olarak Selefi-Vahhabi ideolojiyi benimsemiş radikal eğilimli bir örgüt olan DAEŞ, birçok farklı ülkeden gelen radikal savaşçının katılımıyla kısa sürede büyümüş ve bölgede önemli bir toprak parçasını kontrolü altına almıştır. Özellikle Şii halka ve yakaladığı Batılılara karşı uyguladığı işkence ve infazlar sayesinde bir anda tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken ve bu uygulamaları sayesinde bölgede büyük bir korku yaratan DAEŞ, kontrolü altında tuttuğu bölgedeki petrol kaynakları sayesinde de önemli gelirler elde etmektedir.

DAEŞ, bölgede adeta bir katalizör görevi gören bir devlet dışı aktördür. Zira hem Irak'ın, hem de Suriye'nin toprak bütünlüklerini tehdit etmektedir. Bu sürecin sonunda, yıllardır dile getirilen bölgede bazı ülkelerin haritalarının yeniden çizilmesi⁶ tartışmaları da muhtemelen gerçekleşmiş olacaktır. Böylesi bir durum ise hiç kuşkusuz başta bölgeyi elinde tutmaya çalışan ABD ile bölgede kendine güvenli bir coğrafya yaratmaya çalışan İsrail'in işine yarayacaktır.

DAEŞ'in bölgedeki hareket tarzı incelendiğinde, ortaya çok ilginç bir tablo çıkmaktadır. Bölgede İsrail, Suudi Arabistan hariç hemen herkese karşı düşman olan DAEŞ, özellikle de Kürtler ve Şiiler'e karşı savaşmaktadır. Bu durum ise, -hali hazırda öyle olsa da- yakın bir gelecekte resmi olarak Irak'ın Kürtler, Sünniler ve Şiiler şeklinde üç parçaya ayrılmasını

kısaltması olan "İŞİD" veya bu çalışmada da kullanılacağı üzere "ad Davla fil-'Irak ve eş-Şam" kısaltması olan "Daesh"/"DAEŞ" ifadeleri kullanılmaktadır.

5 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Gause, F. G. III. (2009). *The International Relations of the Persian Gulf*, New York:Cambridge University.

6 ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice 7.8.2003 tarihinde Washington Post gazetesinde yayınlanan "Ortadoğu'yu Dönüştürmek"("Transforming The Middle East-Ortadoğu'yu Dönüştürmek") adlı makalesinde "Ortadoğu bölgesinde Fas'tan Suriye'ye kadar bulunan 22 devletin rejiminin, sınır ve haritalarının değiştirileceğini" ifade etmiştir. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/> E.T: 15.12.2015

netice verecektir. Suriye'nin de aynı şekilde Kürtler, Sünniler ve Esed'in yönetiminde kalan Suriye şeklinde bölüneceği bir senaryo söz konusudur.

Günümüzde özellikle İslam dinini bilmeyen toplumlarda İslam denince akla terör gelir olmuştur. Bunda –sözüm ona- İslam adına yapıldığı söylenen terör eylemlerinin çok büyük katkısı olmuştur. Kendisini bir "İslam Devleti" olarak tanımlayan bu terör örgütünün adı içinde "İslam" kelimesinin geçiyor olması da aslında birçoklarına göre İslam dinini karalama amaçlı bir algı operasyonudur.

Hizbullah

İran'da şah rejimine karşı 1973 yılında kurulan Hizbullah örgütü, İran İslam devrimi sonrasında Ortadoğu coğrafyasına ihraç edilen bir örgüttür. Özellikle nüfusunun %27'si Şii olan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>) Lübnan'da diğer Şii örgütlerini saf dışı bırakarak öne çıkmış ve ülke çapında önemli bir aktör haline gelmiştir. İsrail'e karşı direnişte elde ettiği başarı ve Filistin davasını sahiplenmede gösterdiği hassasiyet sayesinde başta Lübnan olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesinde sempati ile karşılanan bir örgüttür (Bozkurt, 2014, ss. 599-627). Ancak Suriye iç savaşına müdahil olmasından sonra Sünni Ortadoğu nüfusunun sempatisini kaybetmiş olduğu da bir gerçektir.

Ortadoğu'daki devlet dışı aktörler arasında en önemlilerinden bir tanesi olan Hizbullah, İsrail, ABD ve Batı dünyası tarafından terörist bir örgüt olarak kabul edilmektedir. İsrail güvenlik uzmanlarına göre, orta ve uzun vadede Hizbullah'ın sahip olduğu yetenekler, devlet-dışı aktörler arasında İsrail'in güvenliğine yönelik en önemli tehdidi oluşturmaktadır (Çiçekçi, 2015). Ancak tersine Filistin, Lübnan ve bölgedeki diğer halklar tarafından zaman zaman kahraman gibi kabul edilen bir örgüttür. Şii tabanlı olması nedeniyle Selefi-Vahhabi çizgideki Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri tarafından da düşman olarak kodlanan örgüt, İran, Suriye (Esed yönetimi) ve bölgedeki diğer Şiiler tarafından desteklenmektedir.

Bölge Dışı Aktörler

Ortadoğu, kaderi kendi eline bırakılamayacak kadar önemli bir bölgedir. Tarihin hemen her döneminde bölgede dış güçler etkili olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında artan enerji ihtiyacı, Ortadoğu'yu daha önce hiç olmadığı kadar önemli bir hale getirmiştir. Bu bağlamda 20. yüzyılda dünya genelinde yaşanan Doğu-Batı bloku ayrışması, kendisini Ortadoğu'da da göstermiştir. Bu Soğuk Savaş döneminde bir yanda

ABD, diğ er yanda ise Sovyetler Birliđ i bölgedeki ülkeleri kendi saflarına çekme gayreti göstermişlerdir. Soğ uk Savaş ın sona erdiğ i 1990 sonrası dönemde bölgeyi ABD adeta tek başına domine etmiş se de, Sovyetler Birliđ i'nin dağı lmasından yaklaşık on yıl sonra Rusya'da iktidara gelen Putin'in izlediğ i politikalar neticesinde, özellikle son dönemde bölgede Soğ uk Savaş dönemindekini andıran bir bloklaşmaya doğ ru gidildiğ i gözlenmiş tir.

ABD

Ortadođ u, zengin enerji kaynakları, ticaret yollarının kesiş tiğ i yer olması gibi nedenlerle, hegemon olma iddiasında olan gücün kontrolünde olması gereken bir bölgedir. Buraya hâkim olan -adeta- dünyaya da hâkim olmaktadır. Geçmiş te Roma, Osmanlı, İngiliz imparatorlukları bunun örneğ idir. Günümüzde ise ABD, rakipsiz olarak çıktığ u Soğ uk Savaş döneminden sonra, Ortadođ u'ya bizzat girerek burayı kontrol etmiş tir. Bugün de bölgede en önemli aktör olarak -bölge dışından da olsa- ABD gösterilebilir.

Dünyanın bir numaralı enerji tüketicisi konumundaki ABD, hem ülkesi içinde kurmuş olduğu ucuz enerjiye dayalı ekonomiyi sürdürebilmek için, hem Ortadođ u'daki zengin enerji kaynaklarını dünyaya pazarlayarak buradan çok büyük miktarlarda gelir elde etmek için, hem de bölgeyi boş bırakıp başkalarının eline geçmesini engellemek için Ortadođ u bölgesine tam anlamıyla hâkim olmak zorundadır. Ayrıca bölgedeki en önemli stratejik ortağ u olan İsrail'in güvenliğ ini sağlayabilmek için de burada olmak zorundadır. Zira ABD desteğ inden yoksun bir İsrail'in bölgede tutunması çok zor olacaktır.

ABD'nin Soğ uk Savaş yıllarında o dönemki tehdit olan Sovyetler Birliđ i'ni çevreleme politikası yerini günümüzde Sovyetler Birliđ i'nin mirasına talip olan Rusya'yı çevreleme şeklini almış tir. Eski Sovyet toprakları olan, bir bakıma Rusya'nın arka bahçesi de denebilecek Dođ u Avrupa, Kafkaslar ve Ortadođ u toprakları bu stratejinin uygulamaya geçirildiğ i alanlardır.

1991 yılından bu yana ABD, Ortadođ u'da bizzat bulunmanın ekonomik, siyasi ve insani maliyetini gördüğ ünden, 2000'li yıllarla birlikte bölgeyi stratejik ortaklar ve müttefikler vasıtası ile kontrol altında tutmaya çalışmış tir. Bölgede İsrail, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri, Türkiye ve Mısır ABD'nin en önemli ortaklarıdır. Son dönemde Türkiye ve Mısır'da yaşanan gelişmeler her ne kadar bu ortaklığ ın sorgulanmasına neden

olsa da, bu ülkeler ABD için çok önemli ortaklardır. Buna karşılık bölgede İsrail'in karşısında yer alan İran ve Suriye'deki Esed yönetimi, ABD'nin en önemli tehdit algılarıdır. Bu ülkeleri Rusya'nın (ve onun da arkasında Çin'in) destekliyor olması, Ortadoğu'yu küresel bir mücadele alanına çevirmektedir.

Bölgedeki enerji kaynakları kısa vadede bitmeyeceğine ve İsrail'in başka bir yere taşınması ihtimali olmadığına göre, ABD'nin bölgeden çıkma gibi bir tercihi bulunmamaktadır. Bu da bölgenin bundan sonra da küresel bir mücadele alanı olmaya devam edeceği anlamına gelmektedir.

ABD 11 Eylül 2001 sonrasında Bush doktrini çerçevesinde Ortadoğu'ya bizzat gelerek burada hakimiyetini perçinlemiştir. Ancak bunun sürdürülebilirliğinin madden ve manen bedelinin yüksek olması, Obama döneminde ABD'nin bölgeye daha farklı bir yaklaşım sergilemesini netice vermiştir.

2008 yılında Başkan seçilen Obama döneminde diplomasiyi öne çıkararak ve güç kullanmayı en son tercih olarak seçmeyi öngören bir doktrin (Akgün, 2012, s. 11) çerçevesinde hareket eden ABD, bu yaklaşımı Ortadoğu'da da sergilemiş ve buradaki askerlerini kademe kademe geri çekmiştir. Bu dönemde ABD bizzat bölgeye müdahil olmak yerine bölgede vekâlet savaşlarını canlandırmaya yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Suriye ile başlayan bu vekâlet savaşları süreci, bölgede yükselen Şii-Vahhabi gerginliğinde de akıllara bu gerginliğin bir sıcak çatışmaya dönüşme ihtimalini getirmektedir.

Rusya

Rusya, çarlık döneminden bu yana geleneksel olarak sıcak denizlere inme politikasını her dönemde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Son dönemde Putin yönetiminde Sovyetler Birliği'nin eski coğrafyasında yeniden etkili olmaya çalışan Rusya, bu coğrafyada ABD ve NATO ile, Ukrayna ve Gürcistan örneklerinde olduğu gibi yeri geldiğinde doğrudan müdahale etmek suretiyle mücadele etmektedir. Kafkaslar ve Doğu Avrupa'dan sonra bu alanda üçüncü cephe Ortadoğu olmuştur. Son dönemde Rusya'nın Suriye'ye müdahalesini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin etki alanını genişletmesi sonucu ortaya çıkan bu mücadeleyi kendisi için en büyük ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin).

Rusya'nın Ortadoğu politikalarına son dönemde yön veren en önemli husus, Suriye'de yaşanan çatışmalardır. Zira Rusya'nın bölgedeki en önemli müttefiklerinden bir tanesi Suriye'dir ve yine bölgedeki tek askeri üssü olan Tartus üssü de bu ülkede bulunmaktadır. Şam rejiminin yıkılması, hem Rusya'yı bir müttefikinden edecek, hem de bölgede var olan tek üssünü kaybetmesi anlamına gelecektir (<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2013/05/27/7013/rusya-suriyedeneden-direnior>).

Rusya'ya göre ABD'nin Ortadoğu'daki nihai hedefi İran'ı ele geçirmek ve İran'daki enerji kaynaklarına Batı tarafından ulaşılacak bir sistem oluşturmaktır (Onay, 2015, s. 19). Böylesi bir durum, Rusya'nın Ortadoğu'dan çıkarılması demektir ve oyunun bundan sonra Rusya'nın yakın çevresi olan Orta Asya'ya kayması anlamına gelmektedir. Böylesi bir şeyi Rusya'nın kabullenmesi mümkün değildir.

Rusya, ABD'nin bölgedeki hamlelerine karşı boş durmayıp, özellikle son dönemde bölgedeki etki alanını İran ve Suriye'nin dışına da taşımaya çalışmaktadır. Mısır'da geçtiğimiz yıllarda bir darbe ile yönetime gelen Sisi ile ve ABD askerlerinin ülkeden ayrılması sonrasında yönetime Şiilerin hâkim olduğu Irak ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi, bölgede yapılacak planlarda kendisinin göz ardı edilmemesi gerektiği mesajını taşıyan bir hamledir. Zira Rusya göz ardı edilerek bölge üzerinde yapılacak planlar, ortaya çok daha büyük çatışmaların çıkmasına da neden olabilir.

Sonuç

Ortadoğu coğrafyası, tarihin her döneminde çatışmalara ve savaşlara sahne olmuş, talihsiz bir bölgedir. Özellikle bölgenin çok zengin enerji kaynaklarına sahip olduğunun anlaşılmasından sonra önemi artmıştır. Bundan sonra ise bölgenin kaderi, burada yaşayan insanların iradeleri ile değil, küresel güçlerin çıkar çatışmaları ile belirlenmeye başlamıştır.

Bölgedeki çatışmaların görünürdeki gerekçesi Suudi Arabistan, İran ve İsrail devletlerinin güvenlik endişeleri ve küresel çıkar çatışmaları olmakla birlikte, esasen temelde Selevi-Vahhabi, Şii ve Siyonist yaklaşımların etkili olduğu görülmektedir. Bu noktadan ABD ve Rusya gibi küresel aktörlerin, zaten çatışmaya meyilli bir ortamda hızlandırıcı bir etkileri olduğundan bile bahsedilebilir.

Ortadoğu'da yaşanan olayları güvenlik ve güç temelli izah etmeye

çalışmak, yeterli değildir. Bölgede etkili olan aktörlerin sahip olduğu iç dinamiklerin iyi anlaşılması, sorunların daha iyi anlaşılmasında etkili olacaktır. Sözgelimi son dönemde yaşanan Suudi Arabistan-İran gerginliğini anlayabilmek için, Selefi-Vahhabi düşünce ile Şii düşüncenin nasıl ortaya çıktıkları ve tarihsel süreç içerisinde hangi aşamalardan geçerek günümüze ulaştıklarının iyi bilinmesi gerekir.

Her biri ayrı ve birbirine zıt ideolojiler ile yönlendirilen üç devletten Suudi Arabistan ile İsrail bugün için aynı safta yer alıyor gibi gözükseler de, onları aynı safta tutan unsur küresel güç olarak ABD ile aynı safta yer almaları ve İran'a karşı "düşman birliği" etmeleridir. İran ise her iki devleti de kendisine tehdit olarak görmekle beraber, özellikle İsrail düşmanlığı üzerinden bir söylem yürüterek bölgedeki Şii olmayan halklar nezdinde de sempati uyandırma çabasındadır.

Ortadoğu'nun son yıllarda yapılan yüksek askeri harcamalar sonucunda adeta bir silah deposuna dönüşmesi, son dönemde yaşanan Şii-Vahhabi gerginliği, bu gerginliğe bağlı olarak bölgede yaşanan vekâlet savaşları, Obama doktrini çerçevesinde ABD'nin bölgeye dolaylı olarak müdahale etmesine karşılık bölgede çıkarlarını doğrudan güç kullanarak korumayı tercih eden Rusya'nın bölgedeki varlığı, İsrail'in güvenlik endişeleri gibi nedenler, bölgede yakın zamanda yaşanabilecek bir savaşın adeta habercisidir.

ABD güdümündeki tek kutuplu dünya düzeninin sorgulandığı bu dönemde, geçmişte olduğu gibi belki de en önemli mücadele alanı olmaya aday bölge Ortadoğu'dur. Bölgeyi elinde tutarak konumunu korumak isteyen ABD, doğal olarak buna yönelik tehditleri ortadan kaldırmak istemektedir. Bu açıdan bakıldığında, son dönemde Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmeler, belki de bundan sonra aynı kaosun İran'a da sıçrayacağına bir habercisi olabilir. ABD'nin -ve tabii bölgedeki müttefiklerinin- hareketleri, bölgedeki tehdit olarak görülen Suriye, İran ve onların arkalarındaki Rusya'nın çıkarlarına zarar vermektedir. Bu durum ise belki de boyutu bölgeyi aşacak daha büyük çatışmaların zeminini hazırlamaktadır.

Kaynakça / References

"Rusya'da yeni askeri doktrin: En büyük tehdit NATO" http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin, Erişim tarihi: 15.10.2015.

Akgün B. (2012). *ABD'nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. Stratejik Düşünceler Enstitüsü, SDE Uluslararası İlişiler Program Koordinatörlüğü.

Askeroğlu, S. (2015). *Rusya Suriye’de Neden Direniyor*. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2013/05/27/7013/rusya-suriyede-neden-direniyor>, Erişim tarihi:15.10.2015.

Balci, Ç. (2012). *İran, Pragmatizm ve PKK*. UPA, Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/iran-pragmatizm-ve-pkk/>, Erişim tarihi:15.10.2015.

Bodur, H. E. (2003). Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), ss. 7-20.

Bozkurt, A. (2014). Hizbullah’ın Lübnan’da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(17), ss. 599-627.

Bozkurt, M. İ. (2015). *İnhiraf –Kırılma- 2: İslam Mezheplerinin Analizi*. 2. Baskı, Bursa: Revizyon Medya.

Büyük, H. F. (2015). *Balkanlar’ı Saran Tehdit: IŞİD*. http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366695#.VjDE_rfhAy4, Erişim tarihi: 15.10.2015.

Clarion Project. (2014). *The Islamic State*. <http://www.clarionproject.org/sites/default/files/islamic-state-isis-isil-factsheet-1.pdf>, Erişim tarihi: 15.10.2015.

Çiçekçi, C. (2015). *İsrail’in Güncel Güvenlik Habitatı*. Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No.24.

Doster, B. (2012). Bir Bölgesel Güç Olarak İran’ın Ortadoğu Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 4(44).

Efegil, E. (2013a). İsrail’in Dış Politikasının Belirleyicileri. *Ortadoğu Analiz*, 5(49).

Efegil, E. (2013b). Suudi Arabistan’ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler. *Ortadoğu Analiz*, 5(53).

Gause, F. G. III. (2009). *The International Relations of the Persian Gulf*. New York: Cambridge University Pres,

Gause, F. G. III. (2011). *Saudi Arabia in the New Middle East*. Council Special Report No. 63, New York: Council on Foreign Relations (CFR).

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2013/05/27/7013/rusya-suriyede-neden-direniyor>, Erişim tarihi: 15.10.2015.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin, Erişim tarihi: 15.10.2015.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>, Erişim tarihi: 15.10.2015.

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_mde.html, Erişim tarihi: 15.10.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/suudi-arabistan-ordusu-bahreyne-girdi-17267951>, Erişim

tarihi: 15.10.2015.

<http://www.tradingeconomics.com/saudi-arabia/population>, Erişim tarihi: 15.10.2015.

IMF Data, (2014). *World Economic Outlook Database*. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/index.aspx>, Erişim tarihi: 15.12. 2015.

Metz, H. C. (1992). *Saudi Arabia: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress.

Onay, Y. (2015). Rusya'nın Orta Doğu Politikasını Şekillendiren Parametreler. *Bilge Strateji*, 7(12).

Philips J. A. (1995). İran'ın Kuşatılması. çev. İ.Çakmak, C.Ekiz, *Avrasya Dosyası*, 2(1) İlkbahar.

Pirinççi F. Orhan, O. ve Duman, B. (2014). *ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları*. ORSAM Rapor No: 191, Ankara.

Rice, C. (2003). "Transforming The Middle East". *The Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/> Erişim tarihi:15.12.2015.

SIPRI. (2015a). *Yearbook*, <http://www.sipri.org/yearbook/2015/downloadable-files/sipri-yearbook-2015-summary-pdf>, Erişim tarihi: 15.10.2015.

SIPRI. (2015b). *FactSheet*, http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=496, Erişim tarihi: 15.10.2015.

Summary

Middle East that witnesses various conflicts every period of history, is not off the agenda with the events happened lately. There are the religious, political, economic and social reasons for many conflicts happening in the Middle East. However the region is host to rich energy sources, redounded its importance of the world economy. For that reason events happening today, is being concerned the worldwide more than usual.

In recent years, increase of the tension in the Middle East and mercurially increase of the share that region countries set apart for arms from their budgets, enhances the risk of close combat in the region. Besides, in recent years there's been a serious authority vacancy in the region as a result of events that happened in Syria and Iraq. This vacancy has been filled up by non-state actors such as ISIS and a bigger instability occurred in the region.

The most important actors in the region are Saudi Arabia, Iran and Israel. These three states which set a close relations with America at the period before the 1979. However today, Israel and Saudi Arabia excels as America's strategic partners in the region.

Saudi Arabia is an important state that has been partner in the region with Englishes first, after USA from its establishment. The country, that its most important income is the oil, is coming to the front recently with its high budget set apart to arm. Especially in the recent years, Saudi Arabia which is in the effort of being arbiter in its region and Arab world, sees Shiah Iran to the most important threat and competitor in the region for itself. It's always been Shiah Iran that Saudis which are from the Wahhabism, are up against at the events happened in Iraq, Syria and lastly Yemen.

After the Islamic revolution took place in Iran in 1979, Iran's relations splinted with America, at the point reached today, the country became USA's the most important target in the region. Iran's most important leverage in the Middle East is the population of Shiah that spread almost all over the countries in the region. Iran that develops policies over the Shiah population, is in the efforts to occur a block in the region that against to Saudis, Israel and USA which is the power behind them.

Israel, the most important determinants of foreign policy are concerns of the security, is one of the important actors in the region. From the day

it's been founded, Israel has gone to many war and conflicts for the aim of ensure its security and existence. In the sequel of these conflicts, at this point today, there is no state as a threat against Israel in the region except Iran, instead, non-state actors such as Hezbollah, Hamas take their places.

Apart from these three states, we are comforted the non state actors such as ISIS and Hezbollah as other important non-state actors that rushing up the conflicts. ISIS is a terror organisation that founded Iraq- centred and today controls the important part of the Syria and Iraq lands. Today the organisation, that managed to make its name with following the non-humanistic methods, has established its economic order and has become a more efficient power than several countries. Another more efficient power than several countries in the region is Hezbollah. Hezbollah which is founded Lebanon-centred a Shiah Organisation, especially owing to the fame gained against Israel, is an important actor that gathered sympathy from the region countries.

May be the main reason of the conflicts happened in the Middle East, is non-state actors' conflicts of benefits over the region. At this point, USA is comforted to us as the most important non-state actor. To be able to control over the global energy markets, USA go through with the control of the Middle East. In order to sustain USA's global domination, it is inevitable obligation to sustain its domination in the region. For this reason USA, is in the efforts to destroy everyone that may be threat for itself in the region like Iran. Being in the efforts to revive the Soviets legacy, Russia gives the most important external support of the block that against USA.

In the recent years, the Shiah-Wahhabism tension occurred between Middle East countries which are busy to entering an arming race especially above the world average, brings to minds that the possibility of close combat that may be happened in a very short time. This, with no doubts, will lead to the chaos that upset the entire balance in the region.